

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2025. № 4.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.4.72>

УДК 631.1

Л. Л. Мельник,

к. е. н., доцент кафедри менеджменту,

публічного управління та адміністрування,

Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9554-7348>

І. І. Байдак,

старший викладач кафедри менеджменту,

публічного управління та адміністрування,

Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9096-2216>

І. А. Застава,

старший викладач кафедри менеджменту,

публічного управління та адміністрування,

Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6328-8484>

МІЖНАРОДНИЙ АГРОБІЗНЕС: ПОНЯТТЯ, РОЗВИТОК ТА ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

L. Melnyk,

PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Management, Public Management and Administration, Dnipro State Agrarian and Economic University

I. Baidak,

Senior Lecturer of the Department of Management, Public Management and Administration, Dnipro State Agrarian and Economic University

I. Zastava,

Senior Lecturer of the Department of Management, Public Management and Administration, Dnipro State Agrarian and Economic University

INTERNATIONAL AGRIBUSINESS: CONCEPT, DEVELOPMENT AND IMPACT ON THE ECONOMY OF UKRAINE

У статті досліджено сутність категорій «агробізнес» та «міжнародний агробізнес» з історичного аспекту становлення агробізнесу як еволюційного процесу переходу від традиційного сільського господарства до високотехнологічної, інтегрованої та глобалізованої системи виробництва, переробки та реалізації аграрної продукції. Проаналізовано кожний етап з точки зору зміни технології та економічних, соціальних і екологічних підходів до сільського господарства.

Проаналізована теорія агробізнесу, яка мала розвиток в дослідженнях великого кола науковців, на основі чого було порівняно визначення поняття «агробізнес» різними вченими та проведено узагальнення поняття «агробізнес» як багаторівневої економічної системи, що охоплює виробничу, переробну, фінансову, логістичну і торгівельну складові, діє за законами ринку та використовує сучасні технології для сталого розвитку.

В статті визначено міжнародний агробізнес як систему економічних відносин, що охоплює виробництво, переробку, зберігання, транспортування та збут сільськогосподарської продукції на глобальному рівні, що включає транснаціональні корпорації, фермерські господарства, постачальників

сільськогосподарської техніки, компанії з переробки продуктів харчування та міжнародні торгові організації.

Визначено, що міжнародний агробізнес відіграє важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки, розвитку сільських територій і підтримці світової економіки в цілому і в Україні аграрний бізнес – це галузь стратегічного значення. Агропромисловий комплекс України охоплює підприємства та організації в сфері виробництва, переробки, зберігання, транспортування і реалізації аграрної продукції.

Досліджено, що війна, подібно до інших глобальних потрясінь, зокрема пандемії Covid-19, виявила структурну вразливість міжнародного агробізнесу. Ця система залежить від вузької спеціалізації у сільському господарстві та значною мірою орієнтована на імпорт і експорт продовольства, пального й добрив. Руйнування логістичних шляхів і інфраструктурних об'єктів створює серйозні ризики для стабільного функціонування українських виробників, роблячи їх чутливими до зовнішніх шоків.

Проведені дослідження агробізнесу України доводять його експортну орієнтацію та питому вагу в міжнародному агробізнесі. Попри виклики війни, Україна продовжує шукати нові рішення та активно працює над зміцненням своїх позицій на ринках Європи і світу, залишаючись частиною міжнародного агробізнесу.

The article examines the essence of the categories "Agribusiness" and "International Agribusiness" on the historical aspect of the formation of agribusiness as an evolutionary process of transition from traditional agriculture to high -tech, integrated and globalized system of production, processing and sale of agricultural products. Each stage is analyzed in terms of changing technology and economic, social and environmental approaches to agriculture.

The theory of agribusiness, which has developed in the research of a large circle of scientists, has been analyzed, on the basis of which the definition of the

concept of "agribusiness" by different scientists was compared and the concept of "agribusiness" as a multi-level economic system that includes production, processing, financial, logistics and trade components, operates according to market laws and uses modern technologies for sustainable development was generalized.

The article defines international agribusiness as a system of economic relations that covers the production, processing, storage, transportation and sale of agricultural products at a global level, including transnational corporations, farms, agricultural suppliers, food processing companies and international trade organizations.

It is determined that international agribusiness plays an important role in ensuring food security, rural development and supporting the world economy as a whole and in Ukraine, agricultural business is a strategic importance. The agro-industrial complex of Ukraine covers enterprises and organizations, in the field of production, processing, storage, transportation and sale of agricultural products.

It has been investigated that war, like other global upheavals, including the Covid-19 pandemics, revealed the structural vulnerability of international agribusiness. This system depends on narrow specialization in agriculture and is largely focused on imports and exports of food, fuel and fertilizers. The destruction of logistics and infrastructure objects creates serious risks to the stable functioning of Ukrainian manufacturers, making them sensitive to external shocks.

The conducted studies of Ukraine's agribusiness prove its export-orientation and share in international agribusiness. Despite the challenges of the war, Ukraine continues to look for new decisions and is actively working to strengthen its position in the markets of Europe and the world while remaining part of international agribusiness.

Ключові слова: сільське господарство, агробізнес, глобалізаційні процеси, міжнародний агробізнес, агропромисловий комплекс.

Keywords: *agriculture, agribusiness, globalization processes, international agribusiness, agro-industrial complex.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У сучасному світі агробізнес є потужним фактором впливу на глобальні процеси, який охоплює виробництво, переробку, торгівлю та інвестиційну діяльність у сфері сільського господарства між країнами. Його розвиток визначає рівень продовольчої безпеки, економічної стабільності та екологічної збалансованості світу. Ключове завдання аграрної галузі – забезпечення населення якісними продуктами харчування і завдяки міжнародній торгівлі країни можуть імпортувати сільськогосподарську продукцію, якої їм не вистачає, та експортувати надлишки, що є основою глобальної продовольчої безпеки. Дослідження процесу розвитку міжнародного агробізнесу в сучасних умовах має важливе практичне значення для економічного розвитку України в умовах глобалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед зарубіжних дослідників міжнародного агробізнесу варто виділити таких як Йоахім ван Браун (Німеччина), Тімоті А. Вайс та Джейсон Клей (США), Вільям А. Керр (Канада), Алан Матхевс (Ірландія), що висвітлювали різні аспекти розвитку глобального виміру в агробізнесі. Вітчизняні науковці теж розглядають широкий спектр питань в дослідженнях: Жук В.М. та Козак Ю.Г. (міжнародна аграрна торгівля), Шпикуляк О.Г. (розвиток міжнародного аграрного співробітництва), Малік М. Й. (аграрний протекціонізм), Петруня Ю.Є. (взаємозв'язки міжнародного бізнесу й аграрного сектору в системі глобальної економіки). Наукові праці відрізняються визначенням поняття міжнародного агробізнесу та його впливу на економіку, що зумовило вибір теми дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає в узагальненні різних підходів до формулювання понять

«агробізнес» та «міжнародний агробізнес», в обґрунтуванні значення міжнародного агробізнесу та вплив його розвитку на економіку України в умовах війни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для кращого розуміння сутності поняття «агробізнес» почнемо з історичного аспекту становлення агробізнесу як еволюційного процесу переходу від традиційного сільського господарства до високотехнологічної, інтегрованої та глобалізованої системи виробництва, переробки та реалізації аграрної продукції. На кожному етапі змінювалися не лише технології, а й економічні, соціальні та екологічні підходи до сільського господарства.

Етапи становлення агробізнесу як цілісної системи відображають трансформацію сільського господарства з простої діяльності з вирощування продуктів у потужну економічну галузь, інтегровану в світову економіку (табл.1).

Таблиця 1. Етапи становлення агробізнесу

№ з/п	Етап розвитку	Хронологія	Ключові характеристики
1	Традиційне сільське господарство	Давні часи – XVIII ст.	Самозабезпечення, ручна праця, відсутність ринку, низька продуктивність.
2	Аграрна революція і товарне виробництво	XVIII – XIX ст.	Поява ринку, механізація, спеціалізація господарств, перші елементи агробізнесу.
3	Індустріалізація сільського господарства	Кінець XIX – XX ст.	Впровадження техніки, наука, добрива, кооперація, зростання масштабів виробництва.
4	Формування поняття «агробізнес»	1950–1970-ті рр.	Введення терміну, розвиток інтеграції «виробництво–переробка–збут», поява АПК.
5	Глобалізація агробізнесу	1980–2000-ті рр.	Міжнародна торгівля, транснаціональні корпорації, агромаркетинг, стандарти якості.
6	Цифровізація та сталий розвиток	2010-ті – сьогодні	Смарт-технології, дрони, точне землеробство, ESG, органічне виробництво.

Джерело: узагальнено авторами

Сучасна структура агропродовольчої системи була сформована у другій половині XX ст. Після Другої світової війни вперше в науковий простір були введені поняття та концепція агробізнесу. Економіка

агробізнесу як самостійна область дослідження вперше розглядається у праці науковців Гарвардської школи бізнесу Джона Х. Девіса і Рея А. Голдберга «Концепція агробізнесу. Поділ досліджень» (1957 рік) [1]. Теорія агробізнесу мала розвиток в дослідженнях великого кола науковців, на основі чого маємо можливість порівняти визначення поняття «агробізнес» різними вченими (табл. 2).

Таблиця 2. Порівняння науковцями визначень поняття «агробізнес»

Автор	Визначення	Особливості
Джон Дейвіс	Агробізнес – це сукупність діяльностей із виробництва, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції, які взаємопов’язані в єдину систему.	Вперше сформулював поняття. Акцент на системному підході.
Е. Рой	Агробізнес – це система координації забезпечення сільського господарства необхідними ресурсами й здійснення послідовних стадій виробництва, перероблення та розподілу продовольства.	Акцент також на системному підході.
М. Трейсі	Агробізнес – це сукупність галузей, які знаходяться «вище за течією» щодо сільського господарства, або постачають йому ресурси, і які перебувають «нижче за течією» – збут, перероблення і розподіл.	Увага трьохсекторності агробізнесу.
А. Хоскінг	Агробізнес – це діяльність, яка здійснюється приватними особами, підприємствами або організаціями, щодо витягання природних благ, виробництва, придбання/продажу товарів або надання послуг в обмін на інші товари, послуги до взаємної вигоди в сільському господарстві.	Увага на цілі агробізнесу як виду економічної діяльності.
Месель-Веселяк В.Я.	Агробізнес – це підприємницька діяльність, яка охоплює всі етапи руху аграрного продукту: від поля до столу, включаючи виробництво, переробку, зберігання, транспортування, реалізацію.	Наголос на бізнесовій природі аграрного виробництва.
Шпикуляк О.Г.	Агробізнес – це форма організації економічної діяльності в аграрному секторі, яка ґрунтується на кооперації, інтеграції, підприємництві.	Орієнтація на інституційну структуру та кооперацію.

Джерело: узагальнено авторами

Узагальнено представлені в табл. 2 визначення поняття «агробізнес» – це вид підприємницької діяльності з виробництва, перероблення, зберігання, транспортування та реалізації сільськогосподарської продукції і сировини, а також матеріально-технічного, наукового забезпечення цих процесів з метою

отримання прибутку суб'єктами цієї діяльності, задоволення потреб споживачів у сільськогосподарській продукції, забезпечення продовольчої безпеки держави.

Отже, агробізнес – це багаторівнева економічна система, що охоплює виробничу, переробну, фінансову, логістичну і торгівельну складові, діє за законами ринку та використовує сучасні технології для сталого розвитку.

На основі узагальненого визначення поняття «агробізнес», можемо виділити сім його основних ознак (рис. 1)

Рис. 1. Ознаки агробізнесу.

Джерело: Розроблено авторами на базі [1].

Сьогодні розвиток аграрного сектору залежить від глобалізаційних процесів, що прискорюються через:

- зміни світового виробничого процесу;
- інтернаціоналізацію діяльності суб'єктів господарювання;
- міжнародний поділ праці.

Світова глобалізація ринкової економіки впливає на підприємницьку діяльність у сфері агробізнесу є продуктом міжнародної інтеграції, що пов'язує всі господарські одиниці й ланки в єдине ціле.

Тематика міжнародного аграрного бізнесу перспективний напрям економічних досліджень і потребує поглибленого аналізу та узагальнення. Український науковець Сіваченко І.Ю. вважає, що процеси глобалізації вплинули на регіональні продовольчі ринки і трансформували їх у міжнародну систему агробізнесу, тобто у багатогалузевий і багатофункціональний комплекс, який охоплює всі етапи від виробництва до реалізації продовольства у глобальному вимірі. Основа економічних відносин у цій системі – міжнародний поділ праці і глобалізація ринків аграрної продукції [2].

Міжнародний агробізнес – це система економічних відносин, що охоплює виробництво, переробку, зберігання, транспортування та збут сільськогосподарської продукції на глобальному рівні. Він включає транснаціональні корпорації, фермерські господарства, постачальників сільськогосподарської техніки, компанії з переробки продуктів харчування та міжнародні торгові організації.

Отже, міжнародний агробізнес можна трактувати як вид підприємницької діяльності, що охоплює економічні зв'язки між державами, а також між суб'єктами агропромислового комплексу у міжнародному середовищі, спрямованої на виробництво, переробку, зберігання та збут сільськогосподарської продукції і товарів з неї. Міжнародний агробізнес ґрунтується на базових формах національного агробізнесу. Більшість науковців, з огляду на зростаючу глобалізацію, вважають, що не існує універсального вирішення аграрного питання і єдиного шляху розвитку аграрного сектору [3].

Міжнародний агробізнес відіграє важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки, розвитку сільських територій і підтримці світової економіки в цілому.

В Україні аграрний бізнес – це галузь стратегічного значення, від сталого розвитку якої залежить отримання прибутку від здійснення підприємницької діяльності і забезпечення національної та продовольчої безпеки держави. До повномасштабного вторгнення війни в Україну сільське господарство мало значні темпи зростання (5-6%) серед інших секторів, частка галузі у ВВП країни складала 10,9% і забезпечувало 17% внутрішньої зайнятості [4]. Продовольчі товари та сировина для них складають біля 60% в структурі валютних надходжень за групами експорту України (рис. 2).

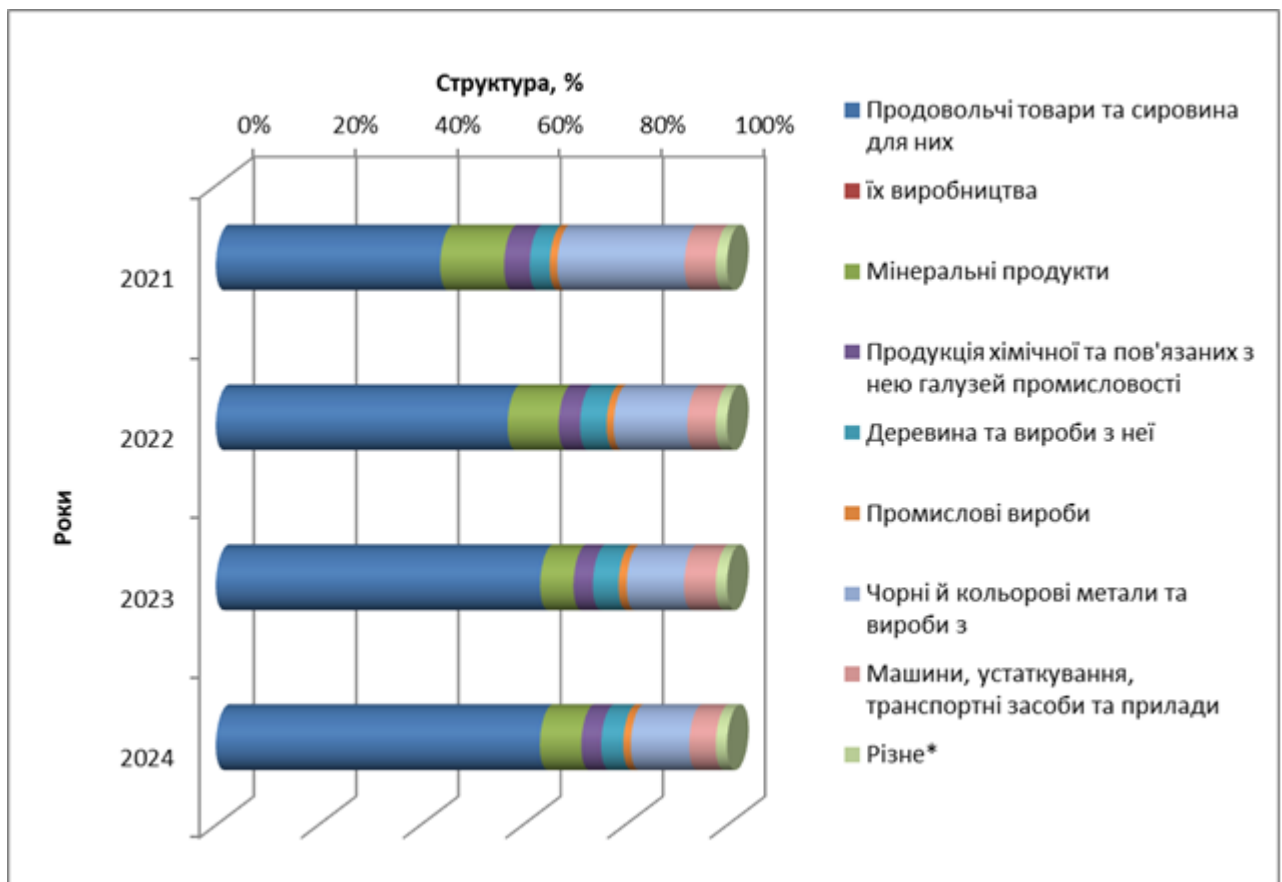

Рис. 2. Структура валютних надходжень за групами експорту України у 2021-2024 роках.

Джерело: Розроблено авторами на базі [5].

Агропромисловий комплекс (АПК) – складова української економіки і усвідомлення національної аграрної ідентичності. Аграрний шлях України лежав від господарювання Київської Русі до централізованої неефективної

радянської системи, тому і згадка про «житницю Європи», найродючіші землі – не міф, а реальність:

- в Україні найродючіші ґрунти у світі – чорноземи (понад 40% території країни);
- Україна одна з 10 найбільших експортерів сільськогосподарської продукції світу;
- агробізнес в Україні має достатньо високий рівень рентабельності, за умови правильного менеджменту, використання сучасних технологій і доступу до міжнародних ринків.

Агропромисловий комплекс України охоплює підприємства та організації в сфері виробництва, переробки, зберігання, транспортування і реалізації аграрної продукції. До складу АПК входять компанії, що виготовляють сільськогосподарську техніку, її обслуговування та просувають наукові досягнення в землеробстві й тваринництві [4].

Агробізнес України – експортно-орієнтований і це визначає його стратегію та виклики, особливо після 2014 року, коли фокус змістився з ринків СНД на західні країни.

В 2022 року на початку війни український зерновий експорт зіткнувся з блокуванням Чорного моря російським військово-морським флотом, основного логістичного шляху. До війни 95% поставок зерна за кордон здійснювалося через чорноморські порти, тому це призвело до зупинки аграрного сектору України, орієнтованого на експорт та викликало глобальну продовольчу кризу в країнах, що залежали від українського зерна. Для підтримки експорту в травні 2022 року ЄС запровадив ініціативу «Шляхи солідарності», щоб полегшити експорт з України наземними маршрутами та через порти ЄС. Прийняті міри дозволили вивезти близько 136 млн. тонн товарів, зокрема 70 млн. тонн зерна.

Однак ці заходи ЄС для розширення можливостей фізичного та логістичного експорту через кордони України, призвели до напруження у 2023 році у відносинах між Україною та Польщею. Зокрема, через протести

польських фермерів, які вбачали загрозу у зростанні імпорту української агропродукції. Схожі протести супроводжували майже кожен хвилю розширення ЄС, коли нові країни-члени отримували доступ до спільного ринку, викликаючи побоювання у фермерів з уже існуючих держав-учасниць. Тому подібні реакції є типовими для цього інтеграційного процесу, але ситуація України ускладнюється війною.

Війна, подібно до інших глобальних потрясінь, зокрема пандемії Covid-19, виявила структурну вразливість міжнародного агробізнесу. Ця система залежить від вузької спеціалізації у сільському господарстві та значною мірою орієнтована на імпорт і експорт продовольства, пального й добрив. Руйнування логістичних шляхів і інфраструктурних об'єктів створює серйозні ризики для стабільного функціонування українських виробників, роблячи їх чутливими до зовнішніх шоків.

Незважаючи на виклики, Україна продовжує шукати нові рішення та активно працює над зміцненням своїх позицій на ринках Європи та світу. Хоча у 2024 році аграрний сектор зазнав найбільшої кількості зупинок діяльності серед усіх галузей, агробізнес демонструє високу адаптивність і зберігає лідерство в експорті (табл. 3).

Таблиця 3. Основні статті експорту агропродукції з України, млн. дол. США

Рік	Зернові культури	Олійні культури та олії	Жири та олії	Готові харчові продукти	Інші	Загальний обсяг експорту
2021	12 300	7 500	1 500	2 300	2 100	25 800
2022	6 700	4 200	900	1 400	1 100	14 300
2023	10 500	6 500	1 300	2 000	1 900	22 200
2024	11 800	7 200	1 450	2 200	2 050	24 700

Джерело: Розроблено авторами на базі [5].

З даних табл. 3 бачимо, що за три роки війни загальний експорт майже вийшов на обсяги довоєнного 2021 року. Попри безпрецедентні руйнування та пошкодження, аграрний сектор виявив високу стійкість та адаптивність до ризиків воєнного часу – повністю забезпечено продовольчі потреби

населення країни; ужито заходів для подолання сплесків цін на харчові продукти, розбудовані ланцюги постачання й збуту аграрної продукції; Україна підтвердила та закріпила свій статус гаранта продовольчої безпеки на світових ринках попри дії агресора. Важлива роль аграрного сектору у забезпеченні стійкості економіки України в умовах затяжної війни потребує обґрунтування напрямів і заходів державної політики щодо підтримки реформ та ініціатив, спрямованих на адаптацію суб'єктів господарювання агробізнесу до викликів і ризиків війни та закладення підґрунтя для відновлення потенціалу довгострокового зростання [5].

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Світова глобалізація ринкової економіки впливає на підприємницьку діяльність у сфері агробізнесу, є продуктом міжнародної інтеграції, що пов'язує всі господарські одиниці й ланки в єдине ціле. Міжнародний агробізнес відіграє важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки, розвитку сільських територій і підтримці світової економіки в цілому.

В Україні аграрний бізнес – це галузь стратегічного значення, від сталого розвитку якої залежить отримання прибутку від здійснення підприємницької діяльності і забезпечення національної та продовольчої безпеки держави. Агробізнес в Україні продовжує пристосовуватись до умов війни, розвиваючи альтернативні маршрути поставок, запроваджуючи інноваційні аграрні технології та посилюючи експортну присутність на західних ринках. Попри труднощі, агросектор зберігає стабільність і залишається ключовим напрямом українського експорту і важливою частиною міжнародного агробізнесу.

Література

1. Тарасевич Н.В. Концептуальні підходи до визначення економічної сутності агробізнесу у міжнародному аспекті. *Modern Economics*. 2021. № 28. С. 134-139. URL: <https://modecon.mnau.edu.ua/issue/28-2021/tarasevych.pdf> (дата звернення: 14.04.2025).
2. Міжнародний агробізнес: навч. пос. / за ред. І. Ю. Сіваченка, О. В. Захарченка. К.: Центр учбової літератури, 2008. 266 с.

3. Мельник Л.Л., Байдак І.І. Міжнародний трансфер технологій і його вплив на організацію виробництва в АПК України. *Ефективна економіка*. 2024. № 5. URL: <https://nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/3814/3849> (дата звернення: 15.04.2025).

4. Мамонова Н., Бородіна О., Браян Кунс. Українське сільське господарство у воєнний час: стійкість, реформи та ринки. *TNI*. URL: <https://www.tni.org/uk/article/ukrainian-agriculture-in-wartime> (дата звернення: 14.04.2025).

5. Агапова В. Український агробізнес: між викликами війни та можливостями ринку. *Вокс Україна*. URL: <https://voxukraine.org/ukrayinskyj-agrobiznes-mizh-vyklykamy-vijny-ta-mozhlyvostyamy-rynku> (дата звернення: 12.04.2025).

References

1. Tarasevych, N.V. (2021), “Conceptual approaches to determining the economic essence of agribusiness in an international perspective”, *Modern Economics*, vol. 28, pp. 134-139, available at: <https://modecon.mnau.edu.ua/issue/28-2021/tarasevych.pdf> (Accessed 14 April 2025).

2. Sivachenko, I.Yu. and Zakharchenka, O.V. (2008), *Mizhnarodnyi ahrobiznes* [International agribusiness], Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.

3. Mel'nyk, L.L. and Bajdak, I.I. (2024), “International technology transfer and its impact on the organization of production in the agro-industrial complex of Ukraine”, *Efektivna ekonomika*, vol. 5, available at: <https://nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/3814/3849> (Accessed 15 April 2025).

4. Mamonova, N. Borodina, O. and Kuns, B. (2024), “Ukrainian Agriculture in Wartime: Resilience, Reforms, and Markets”, *TNI*, available at: <https://www.tni.org/uk/article/ukrainian-agriculture-in-wartime> (Accessed 14 April 2025).

5. Ahapova, V. (2025), “Ukrainian agribusiness: between the challenges of war and market opportunities”, available at: <https://voxukraine.org/ukrayinskyj-agrobiznes-mizh-vyklykamy-vijny-ta-mozhlyvostyamy-rynku> (Accessed 12 April 2025).

Стаття надійшла до редакції 15.04.2025 р.